

B 5323

A. N. FERENCZ JÓZSEF TUD. EGYET.
 BÖLCSESZET-, NYELV- ÉS TÖRT. TUD. KARA
 Elkészett 1924 évi május hó 6-án.
 Iktatószám: 407 / 1923-24.
 Előírat: Utóírat:

*Pyramus és Thisbe a magyar
irodalomban.*

Doktori értekezés.

Tíra:

Devich Mária.

Pyramus és Thisbe a magyar irodalomban.

Azon elbeszélések közé, melyek a világirodalomban nagy elterjedésnek és körkedveltségnek örvendtek, sorolható Pyramus és Thisbe története is. Nagy népszerűségét a monda tárgyának köszönhetette, mely egy tragikus végű szerelemről szól. Erzelgősebb témát alig lehetne találni, mint Pyramus és Thisbe szerelmi története, mely telve van jajveszékéléssel, siránkozással, puortalással. A tárgy ezen

Körútjáról is röviden megemlíkeznem.

A Tyrannus és Phidippus — mondán kérdete,
kinyitja, aridate —

A mondának más az ékoston
akaszt földtárgyja. Ovidius azt az elcsé-
vete, Metamorphosis (lib. 55-56.)
meglátja Tyrannus és Phidippus
kínomatlan sorsukat.

Tyrannus, Ovidius a kényelkes kiper-
monyárah. Tyrannus és Phidippus, kétet
kinyitja kinyitja és feje sorsukat. Ovidius
illetek a kényelkes kipermonyárah. Tyrannus
városban. Ovidius kinyitja kinyitja, és a
kényelkes kipermonyárah. Tyrannus és
Phidippus kinyitja kinyitja kinyitja kinyitja.

A Tyrannus és Phisbe-monda kezdete,
tárgya, eredete.

A mondának más az ókorban
akadt földolgozója: Ovidius volt az első,
aki „Metamorphoses”-ében (IV. 55-166.s.)
megírta Tyrannus és Phisbe tragikus
kimenetelű szerelmét.

Tárgyát Ovidius a következőképen
mondja el: Tyrannus és Phisbe, kelet
legszébb leánya és fia szomszédságban
élnek a Semiramistól falkal körülvett
városban. Legszeretik egymást, de a
szülők ellenzik ezt a vonalmat. Az
epedő szerelmesek így csak titokban

találkozhatnak és önthetik ki egymásnak
panaszait. Hazuk szomszédos falán
egy repedést fedeznek fel, s ide jönnek
naponta, hogy lágy süvegással körüljék
egymással forró érzelmeiket. Egy napon
elhatározzák, hogy kivisöknék a hárból s Mi-
nus síkjánál találkoznak egy fehér eser-
fa alatt. Egy is tesznek. Thise fáty-
lába burkolózva kivonon a hárból; de
Kedvesét még nem találja ott, a meg-
beszélt helyen. Seiül a fa alá. De egyszerre
fölbukkan egy oroszán, mely tájétkoró
szájjal siet a közeli forrás felé. A hold-
fénynél meglátja ezt Thise s remeg-
ve menekül be egy barlangba. Tútása köz-
ben fátyla lecsúszik válláról. Az oroszán,

miután szomjuságát lecsillapította, vissza
megy az erdőbe, s az útjában megtalált
fátylat véres szájjával bemoszkolja.

Később megérkezik Tyrannus is;
remülten veszi észre a vadállat lábnyo-
mait a földön s ekkor megpillantja
a vérrrel bemoskolt fátylat is. Kétség-
beesetten vádolja önmagát, hogy ked-
vesét ilyen félelmes helyre hívta s
hogy ő később jött. Ekkor felveszi
a fátylat, a fa alá megy vele s azt köny-
nyeivel s csókjaival árasztja el. Erre
kardját mellébe sűrja. Vére magasan
felszökik és sötétszínűre festi az eper-
fa gyümölcsét.

Csakhamar elöjön Thibe, gondolván,

hogy kedvesét már a megbeszélte helyen találja. A fa közelébe érve látja, hogy a fa gyümölcse feketeszinű. Ekkor megpillantja ^{az} Tyramust vérében fekvő; megborzad s könnyezve borul rá, közben kétségbeesetten kiáltozza Tyrannus nevét. Végre fölveszi ennek kardját s megöli magát. A szülők egy sírba helyezik őket. A szederfa pedig azóta fekete színű gyümölcsöt terem.

Hogy milyen forrásból merítette Ovidius e mesét, azt nem tudjuk. Ő maga azt mondja a mondáról, hogy „vulgaris fabula non est,” tehát a mese nem közismert. E kérdésre vonatkozólag Heinrich Guotár „Tyrannus és Phioke”

című életrajzában (Bpest 1911) megjegyzi, hogy kétségtelen a műveink keleti eredete, és hogy Ovidius valami szó'hagyományból ismerte a mesét, vagy valami keleti rab-szolga elbeszéléséből hallotta.

Hogy a mese keleti eredetű, annak bizonyítékául utal Sinus siojára és az oroszán szerepeltetésére. Roscher szerint (Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, Leipzig 1893.) Ovidius valószínűleg egy keleti novella-gyűjteményben találta a szerencsétlen szerelmes pár történetét. A monda eredetére nézve - mivel pozitív adatok nem állnak rendelkezésünkre - meg kell elégednünk arról, hogy az valószínűleg

keleti eredetű.

A monda elterjedése Ovidius után.

Ovidius után a római írók közül még más is feldolgozta a mesét. Így pl. Roscher, valamint Heinrich is említi, hogy Ovidiustól függhet Hyginus, aki felvette e mondát mesegyűjteményébe. (Hygini fabulae, 242 - 243. "Qui se ipsi interfecerunt.")

Az érzelmes szerelmi történet jobb termőtalajra talált a középkorban. Ez könnyen érthető is, hiszen e mondának minden kelléke megvolt akkor, hogy a rajongó középkori olvasót magával ragadja:

epedő", sóvárgó szerelem, mely legyőzi a szü-
lők ellenállását s a szerelmes pár tra-
gikus halála - olyan motívumok, melyek
teljesen megfeleltek a középkor ízlésének.

Magy népszerűségét bizonyítja az a tény is,
hogy a monda belékerült a középkor leg-
olvasottabb könyveinek egyikébe, a
"Gesta Romanorum"-ba is. Mivel e
könyv prédikátorok számára készült, itt
Tyremus és Thise története allegoriként
szerepel, ugyanis az emberiség megvál-
tását mutatja Krisztus halála után.

A középkor másik kedveltje Boccac-
cio is megemlékezik a történetről
két könyvében is.

A Szegedi sáradokban is igen

elterjedt a Pyramus monda; az összes európai
népeknél megtalálhatjuk különböző fel-
dolgozásokban, melyek a monda rendki-
vüli nagy közkedveltségét bizonyítják.

Egy pár feldolgozását említem elő-
ször is a román irodalmakban.

A franciáknál már a troubadurok
költészetében vannak celtások Tyra-
mus és Thise szomorú halálára.
A későbbi korból drámai feldolgozá-
sairól van tudomásunk: 1535 körül
készült egy kezdetleges moralité, melyben
Pyramus és Thise az egyedüli szereplők.

A bevezetésben, ígyorintén a befejezés-
ben is egy pásztorfiu és egy pásztorleány
lépnek fel, mint a szerelem dícsőítői.

1160 körül készült Benoit de Sainte - More
(en Touraine): "Pyrame et Thisbe" című köl-
teménye. Theophile Viaudnak van egy szin-
műve: "Les amours tragiques de Pyrame
et Thisbe" címmel 1617-ből. Ezeket kívül
nyára mind Ovidius hatása alatt állottak.

A spanyolok között szintén akadt
földolgozója a Pyramus mondának.

Még pedig négy költőről van tudomás,
sunk, kike hosszabb költeményben íne,
kettő meg. Így:

Antonio de Villegas; Gregorio Silvestre
és ennek kortársa: Jorge de Montemayor,
ki igen hosszadalmasan s mitológiai
elemekkel gyarapítva mondja el a me-
sét, mely 1616-ban került nyomtatás alá.

"La Tisbe" című burleszk balladájában parodizálta: Luis de Gongora y Argote a szomorú történetet. 1636-ban Christoval de Salazar Mardones írt hozzá egy terjedelmes kommentárt a műben rejlő sok esthetetlen célzás miatt. ("Illustration y defensa de la Fabula de Tyranno y Tisbe de Christoval de Salazar Mardones." Madrid 1636.)

A germán irodalmakban még jobban elterjedt a monda, mint az előbbiekben.

Angliában a XIV. században Geoffrey Chaucer: "Legend of Good Women" című művében, - melyben tíz nő történetét beszéli el, kik a szerelem áldozatai lettek - írja le Tisbe szomorú sorsát ("Legende of Tisbe of Baby," [low,"

Ovidius után. Ugyanezok a XIV. századból valók John Jones műve: "Confessio amantis."

A monda eddigi népszerűségének azonban az angol irodalomban lett vége, ugyanis Shakespeare a "Szentivánéji álom"-ban örök gúnytárgyává tette azt azért, hogy Pyramus és Thisbe történetét egyetlen mestercserekekkel adatja elő.

A történet a "Szentivánéji álom"-ban egy komikus epizód: Varkor, Gyalu, Zuboly, Dudas, Orrondi és Ösztövény mesterek Theseus és Hippolyta házasága alkalmával "egy igen siralmas komédiát" adnak elő, mely Pyramus és Thisbe kegyetlen haláláról szól.

Theresus és környezetének gúnyos, tréfás megjegyzései kísérik az "előadást." Tyrannus szerepét Zuboly a takács játssza, míg Thioke szerepét Dudas a fuvóföldoró adja; az oroszán Gyala asztalos, sőt még a "fal" is mint személy szerepel Orrondi személyében. Shakespeare e komikus epizódjával tulajdonképpen korának szini viszonyait akarta kifigurálni.

Heinrich Gustáv vetette föl a kérdést, hogy vajjon miért is Shakespeare ilyen travesztát és miért éppen Tyrannus és Thioke történetét választotta szíjjátékának komikus epizódjává. Mindkét kérdést igyekszik megmagyarázni és "kelles" indokokkal támogatni. Az "elő"

Kérdést arról a föltevésről oldja meg, hogy
miel Shakespearenek, - aki a dráma terén
egy új irány képviselőjeként lépett fel, sok
támadója s ellensége volt. Ezek ellen véde-
kezik ő a paródiával, mellyel talán el-
hallgattatta a régi iskola híveit.

A második kérdést a következő
módon magyarázza: A Pyramus-mon-
da Angliában is igen ismeretes volt s
igen elterjedt. Céljának tehát e tárgy
nagyon megfelelt, mert hiszen csak
egy ily népszerű hagyomány travesztá-
lásával érhetette el célját. De alkalmas
volt e tárgy a travesztálásra erős ér-
zelgősségénél fogva is. Végül pedig föl-
teszi, hogy már Shakespeare is el-
tett volt

az angol színpadokon legalább egy Pyramus-
dráma, melynek hatására alatt írhatta
Shakespeare szatiráját. Mindhárom val-
ő igen elfogadható, azonban legvalószínűbb,
őnek a legutóbbi indok látszik. Shakes-
peare paródiája így végkép lejáratta
a Pyramus-történetet, úgy, hogy Shakes-
peare után egy költő sem tudta azt
megfelelő komolysággal feldolgozni.
Sőt e tényt megfordítja úgy, hogy: „ahol
és amikor bárhol Európában Pyramus
és Thisbe történetének komoly, költői
feldolgozását találjuk, ott a „Kentivánéji
álom” még nem ismeretes, mert amint
ismerette lesz, nyomban lehetetlenné teszi
a keleti szerelmesek történetének költői

tárgyalását.

Shakespeare forrása Geoffrey Chaucer volt, de rajta kívül hatott még John Gower is.

Németországban, illetőleg Németalföldön egész népdalok s népballadák szólnak a szerencsétlen szerelmes párról, csak hogy ezekben a történet rendszeren német földre van átültetve s gyakran dívelat egy bíró „nyos helyker van köztve. Németalföldön a XVII. századból maradt fenn egy gyász „dal, mely Pyramust is Thisbét siratja.

Főleg igen sok drámai feldolgozása maradt fenn a mondának a XVI. századból. Izen időből való egy holland darab, mely azért érdekes, mert félig elbeszélés, félig

felig színmű; ezenkívül kitűnik ugyancsak e
korszól Castelyn színműve, melyben alle „
gondos alakok is szerepelnek, melyek
állandó gúnnyal kísérik a szerelmesek
minden lépését. Neveztes még azaz öt fel „
vonások német tragédia, mely egy berlini
kéziratban maradt fenn, szintén a XVI.
századból való. A keleti mesét igen
hibőviti s a darabot egy a szerelmes pár
fölött való hosszadalmas sírátkorás fe-
jezi be.

Négül megemlítem még egy német fel „
dolgozását a mondának: a XVII. század
elejéről való Samuel Traud darabja; „
Lustige neue ⁿTragedia von der grossen
unaussprechlichen Liebe, zweier Menschen

Pyrami und Thysbes." Izrael maga mondja,
hogy Ovidius után ista meg drámájait.

Miután a Pyramus - mondának küül,
földön való etterjedését röviden ismertettem,
rátérék annak a magyar irodalomban
való földolgozásaira.

És megkérdezem tőle, hogy mi az a
szöveg, melyet a magyar irodalomban
először közölt a magyar nyelvű Pyra-
mus és Thysbes. az igen szép képet, kérdem
"de még, kérted a nagy kéteket?"

Egy névtelenül valószínű, az a szép
história, mely bemutatott itt most kéteket
és kéteket. Nagy kéteket, hogy egy igen
gyorsan átírtam a magyar nyelvűre.

A Tyrannus-monda irodalmunkban.

Ami irodalmunk is belépett az összes európai népek írónak azon csoportjába, mely Tyrannus és Thisbe költői megalakítására törekedett. Mint minden szép hagyomány, úgy ez sem maradhatott hatás nélkül irodalmunkra.

Már Balassa említi (XXV. költ.-ben) „Tyrannus és Thisbe az igen szép leányt, Szerelem ölé meg, látod-e nagy hatalmát?”

Egy névtelentől származik az a szép történet, mely bennünket itt most leginkább érdekkel. Nagy hibája ennek, hogy egy igen gyarló utánnyomatban maradt ránk;

zsfolyva van sajtóhibával és sok helyen teljesen érthetetlen. A história teljes címe: „Historia egy Tyranno nevü ifiúról, és Thys”-béröl, kik egymáshoz való szeretelécit hádáltskat nem számták. Az Gisquardus és Gismunda Historia nótajára. Nyomtatott 1745, eszten”-döben.”

A névtelen szerző 1628-ban írta, mint ahogyan ő maga jelai ezt históriája végén: „Ezet hat száza huszon nyólor esztendőben, Novembernek leg-utolsó Hétében, Deákbold Magyarra ezt idő”közben, Forditám s’ kedvessen fogjad kezédben.”

Tehát jóval később, vagyis 117 év múlva jelent meg nyomtatásban; több kiadásáról ez idő”szerint nincsen tudomásunk.

Lehetett előbb kiadás is,
melynek az utolsó nyomat!

Szerzője, mint említettem ismeretlen.

Bitro Sarolta (Egy. Phil. Közl. 1910) nyelvéből
art következteti, hogy a fordító "székely ember
volt, aki talán az ifjúságot megérintő", tudós
iskolamester lehetett. E szomorú történet
megírására pedig valamelyik ismerősének
gyermekével szemben való magatartása kért,
lette.

Az sem lehetetlen azonban, hogy iródeák
volt, aki gondája iránt való tiszteletből neki
ajánlotta széphistóriáját.

A széphistória tartalma a következő:
Az I. rész elmondja, hogy Pyramus és Thisbe
nagyon megszeretik egymást, de szüleik
ellenzik vonzalmukat. Egy éjszaka a szom-
szédos házuk falán felfedezett repedésen

át beszélgethetnek és közölhetik egymással
forró érzelmüket.

A II. rész arról szól (Secunda pars), hogy
a szerelmesek egy napon találhatnának
egymásnak Minus sírjánál. Thibe előbb
érkezik a kitűzött helyre. Miközben kedve „
sése várakozik, egy oroszán bukkan elő”.
Thibe remülten bemenekül egy közeli bar-
langba, futás közben azonban elveszti fáty-
lát, melyet az oroszán véssel tájtékaó szá-
jával szíjelték. Csakhamar megérkezik Gy-
ramus is, aki midőn észreveszi kedvesének
széttépett fátylát, azt gondolja, hogy Thibét
az oroszán megölte; nagy bánatában meg-
öli magát. Magasa felszöbös vére feketére
festi a fehér szedexa gyümölcsét is.

A III. részben (Adventus Thysbeo) az történelmi, hogy Thysbe slójián rejtekéből s keresi kedvesét. Eleinte nem ismer rá a helyre, mert látja, hogy minden megváltoztatta szinét. Végre rátalál Pyramus holttestére s megpillantja mellette a tört, mellyel életét kioltotta.

A IV. rész (Querela Thysbeo), mint a cím is mutatja, Thysbe panasát tárja elénk. Egy darabig még kiáltozza Pyramus nevét, s még csak azt óhajtván, hogy egy sírba helyezik őket, ő is véget vet életének. Kívánsága, hogy egy sírban pihenjenek, teljesül.

Az V. rész a "Conclusio", melyben a vers "szerep" e szomorú historia tanulmányát von.

ja le; az apákhoz s anyákhoz szól, hogy a fiatalok szerelmét soha ne ellenezzék s ha elérkezik az idő házasítsák meg őket, még pedig szívük szerint, mert az ellenkezés mindig veszélyt rejt magában.

Forrása a névtelen maga utal: „Deákból Magyarra ezt idő körben For. ditám....” Kétségtelen, hogy Ovidiusból fordította históriáját. Ezt a latin szöveg- gel összeretve, kitűnik, hogy itt átdolgozásról van szó. A névtelen elég híven követi Ovidiusot, csak hogy ő igen hosszasan, bőbeszédűen mondja el a történetet. Amint Ovidius III sorban mond el, az nála 752. sorra terjed. Hogy mennyire ragaszkodik a névtelen forrásához, annak bizony.

ságára álljon itt egy pár példa.

Ovidiusnál IV. 55 s. - 58 s.:

"Pyramus et Thisbe, iuvenum pulcherri,
mus alter, altera, quas oriens habuit, prae-
lata puellis, contiguas tenuere domos, ubi
dicitur altam coctilibus muris cinxisse
Semiramis urbem."

A szépirodalom I. 4. és 5. verse:

"Régen ezek mindenike Babylonban,
Semiramis Asszonyának városában,
Lalátala tündöklő friss palotájában,
Féltettek mindketten szép ember hársában."

Egy-másik ezek közül talán az a 566."

Nagy Ovidius 102. - 104 v.:

"Ut lea saeva sitim multa compressit
unda, dum redit in silvas, inventos for-
te sine ipsa ore cruentato tenues lani-
avit amictus."

A széphistoria II. 34 vsz. és 35 vsz.:

"Exrút vad hogy szomjuságát enyhítte,
Rakott gyomrát vízzel meg-hűvösítte,
Kemény étket lágyosággal elegyítte,
Erdő"-felé ballagását tésítte."

Utā körbe Physis szép fáklyájára,
És hegyetlen vad talála gyoltsára,
Kit fogai erőssen áttal jára,
Pajtákos vérit is fuva reája."

Nagy 105s-107s.

"Serius egressus vestigia vidit in alto

pulvere cetera ferre totoque expalluit ore
Pyramus."

II. 46. vsz.:

"Kézi csudállya az vadnala nagy nyomát,
Kehésséggel mest bé-nyomta föld hátát,
Körmeinek rettegi vastagságát,
Vérrel hagyta az ő szén orváját."

Legtöbbször azonban a latin szöveg egy
gondolatát bővebben fejti ki. Pl.:

Ovidius 99 s.:

".... arbor ibi niveis uberissima pomis
ardua morus erat...."

A históriában II. 16. vsz.

"Éz kút mellett fel-nőtt egy szén szederj-fa,
Bő gyümölessel meg-rakodot áldott fa,
Agaival ki-terjet mint Cedrus-fa,
Téjér gyümölessel terem rajta csida-fa"

Vagy más helyen: 137 s - 140 s.

"Sed postquam remorata suos cognovit amores, percutit indignos claro plangore lacertos, et laniata comas amplexaque corpus amatum vulnura supplevit lacrimis fletumque cruori miscuit."

A historia III. 22 vsz.

"Közel jutván az mellyét veri vala,
Semmi még ö magát nem szánnya vala,
Csattogással az mellyre dörög vala,
Kegyetlenül magát kénozza vala.

Szép haját fejeröl szaggattya vala,
Rósa színü orcáját veri vala,
Claris szemei verben fordulnak vala,

Stóiban társa testét öleli vala.

Amek sebét mosogattya könnyével,
Nemkülönben szintén mint egy bő- viazel stb."

Még számtalan példát lehetne idéz-
ni, de e néhányból is világosan kitü-
nik, hogy milyen hiven követi forrását.
Nemcsak azonban olyan részek is a
historiában, melyek Ovidiusnál min-
senek meg. Ilyen önálló betoldás pl.
az a jelenet, mikor a szerelmesek ál-
dozatot mutatnak be a falnak, hogy
"öket, egymással szólnisk hadta vala."

(I. 27 vsz.) Még mitológiai vonatkozásu
betoldásokat is találunk nála, melyek
forrásából szintén hiányoznak. Így az

I. r. 37. vszakban: a szerelmeseket, mivel nem jó álom szemükre, Hecate altatja el így, hogy mindkettőnek a fejét megérinti "álomhozó" fűvével."

Általában véve, mint már feljebb is említettem, sokkal terjedősebb, bőbeszédűbb forrásánál, s ennek oka az, hogy a mesét át meg átöröví elmékedésekkel, oktatásokkal, Ter. természetesen moralliasításával az akkori köznyelvet dívatjának hódolt.

Erdemesnek találtam a széphistoriát összevetni Gismunda és Gisquardus széphistoriájával, amial is inkább, mert a névtelen versszerző több helyen megemlíkerik Gisquardusról és

Gismundáról, mint a szerencsétlen szere-
lem áldozatairól; és mivel e história
nőtajára szerente versét, föltétlenül
jól kellett ismernie azt. Így hasonló
gondolatok kifejezésénél a Gismunda-
história fele kifejezésekkel él, mint pl.

Enyednél II. versek:

„Ereklésem most lezen Tancredusról,
Gismundáról király szép leányáról,
Gisquardusról főcancelláriusról,
Négre szöllok nagy szörnyű halálokról.”

A névtelen versszerző ehhez hason-
lóan mondja: I. r. 3 versek.

„Azért én is szöllok most Tyrannusról,
Ekeességgel felöltözött Tiffinről,
Szép Thysberől ennek Szeretőjéről.”

Végre szóllok iszonyu katalokról."

Nagy Enyedi 9. versek:

"Emberkorban már szép Gimmunda vala,
Virágjában élte fénlük vala s. t. b."

A versszerző" I. 4 versek 4 s.:

"ⁱⁿÉnlettek mindkötten szép ember korban."

Máshol Enyedi 43 versek 4 s.:

"Mert szerelem tüze hűtöt megbontá."

A versszerzőnél 8 versek 4 s.:

"Hitet hagyta csak ő szerelmében."

A névtelennék historiájába szőtt
elmélkedései moralizálással is katta"
rozottan Gimmunda katasára vallanak.

"E könnyen érthető" abból is, hogy e két
történet már célzatánál fogva is mintegy

összetartozhatik. De a tárgy is hasonló:
egymáshoz kitartóan ragaszkodó sze-
relmesek szerepelnek mindkettőben,
kik elpusztulnak, mert a kegyetlen szü-
lők irásüknék ellenségei; de körös-
sír fedi be őket. E így talán a Gio-
munda szerzőjének a hárosságról,
vagy szerelemről való oktatásai ille-
tőleg elmékedései analógiájára oktat,
illetőleg elmékedik verselőnk is a
hárosságról, és a szerelem hatalmáról.

Általában azt mondhatjuk róla, hogy
gondolkodás módja megegyezik a XVIII. század
verselőivel; józan, élesen megfigyelő.

Égészen beleéli magát hőseinek a sor-
sába s valahányszor csak volute szót,

mindig a legmelegebb rokonszeret érezzük
ki hangjából, mellyel a szerelmesekkel
szemben viseltetik. Mindenben telje-
sen velük érez, s nagy szeretettel be-
szél róluk.

Bitzo Sarotta (*Historia egy Tyrannus*
nevű ifjúról és Phisberül, kik egymás-
hoz való szeretekért halálokat nem
szánták." c. (Egy. Phil. Időrl. XXXIV. 1910. 808 l.)
képzeltének élénkséget emeli ki külö-
nösen s e tekintetben a korabeli verse-
lők fölé helyezi. De főként természet-
szeretetét hangsúlyozza, mint teljesen
egyéni vonását s utal arra, hogy ver-
selőnk a természetet úgy képzeli,
hogy az osztozik a szerelmesek szomoru

sorsában. És valóban szinte megkapóan
rajzolja a természet elváltozását Tyra-
mus halálakor: a kút vizre megravarsó-
dik s ezáltal gyásolja Tyramust. A
virágok is megvirátják:

„Virág, gyümölcs fa az mi kertben vala,
Tyramuson sírnia lárick vala.”

Ami már most a versszerző stí-
lusát illeti, bizony nagy fogatékossá-
gokat találunk nála; igen sok helyen
latinos sorrendet alkalmaz s ez nagy
hibája. Ennek dacára azonban itt-
ott határozottan észrevehető, hogy kö-
ltői törekedett s ez érdeme. S ilyen
kifejezései, mint: „En életem, kedves
gyönyörűségem,” (Miséböt így szólítja

meg Tyrannus) igazságát is állításomat.
Nagy más helyen: "Nincs te hozzád ha-
sonló más virág szál."

Igen szépen rajzolja Tyrannus kertjét:
"Ez kert rakva gyönyörű ékességgel,
Cudálatos egyenes kereséssel,
Róza benne viola nagy bővességgel
Nagyon s' fénlük benne termő zöldecséggel."

"Egyenesen közepiben egy kút-fő",
Kinck sine az ég sinnez hasonló,
Ló irével s' hidegséggel egyentő",
Buzított szívet vidámságra terített ő."

Mind ezen példák tehát bizony
ságnál szolgálhatnak előbbi állí-
tásomnak.

Verseléséről azonban már semmi jót
nem mondhatunk. Nagyon gyengén ver-
sel, rimpei ügyetlenek, noha szaradában
nem igen mutatja felül sok költőnk e
tekintetben. Versei II szótagnak, 4.4. 3 ije-
műek.

E kis mű minden gyarlósága és fo-
gyatékosága dacára helyet érdemel szép
historiáink között. Trójának pedig az az
érdeme, hogy művében itt-ott érezhető
költői ségre való törekvése s nem épen
„lehetetlenül szépmoza” dolgozta föl
a mesét, mint ahogyan azt Töldy
Terenez mondja róla.

A maga korában bizonyára szí-
vesen olvasták a históriát, s nagyon

elterjedhetett a követhető szaradban is.
Ezt mutatja az a tény is, hogy 1745-ben,
vagyis keletkezése után 117 évvel még
megjelent nyomtatásban. Népszerű
ségének oka bizonyára az érzelmes tár-
gya: a tragikus végű szerelem, mely
felé mindig érdeklődéssel fordult a
nép figyelve.

Trodalmunkban az Ovidius - kedvelő
Gyöngyösi István dolgozta föl még
Syranno és Thise szomorú szerelmi
történetét.

Gyöngyösinek kedvence volt Ovi-
dius; a klasszikusok közül őt olvasta
a legziverebben s nagy hatása minden

munkáján élénkben érezhető". A "Metamorphoses" olvasása közben valószínűleg megragadta lelkét Pyramus és Thisbe története s annak hatása alatt dolgozta föl azt "Charikliájának" III. részében. A mesét epiródyszerűleg szövi bele e művébe.

Gyöngyösi nevezetesebb egyezéseit Ovidius szövegével Rupp Kornél adja, (Ovidius és Gyöngyösi. Jgy. Phil. Közl. 1891 évf.) s utal arra, hogy Gyöngyösi több helyen fordítja Ovidius szövegét. Méreseim szerint azonban a Gyöngyösi-féle szövegnek Ovidiussal való egyezései egyáltalán nem fordítások, hanem átdolgozások.

Thyenek pl. a következők

Chariklia XII. 98. :

abbas nem is
Egy, hanem Graber

"Ott pedig a fának csak szomszédságában
Vála egy kút-fő" is bő" a forrásában,
Ez az igen híres vize jó vottában,
I szép ligetes erdő" annak lefolytában."

Ovidiusnál, Met. IV. 89.-90. s.:

"..... Arbor ibi niveis uberrima pomis
Ardua morus exat, gelido cōtermina
[fonti]."

Chariklia XII. 109-110. :

"Ne hadd magad, kislek: emeld fel szemedet
S irame! S irame! s a te kedvesedet
Tekintsd meg, s hogy hídgyem igaz szerelmedet
Mond meg, e veszélyben mi hozott tégedet?"

Teleneli szemét ezek közt, s sáveti

Kedvesére, a ki várja: hogy veheti
Valamely szavát is, de art nem teheti,
Söt kunnik szemé is és halál követi."

Ovidius, Met. IV. 142-147.

^P
"Pyrame" clamavit, quis te mihi casus ademit?"

^P
"Pyrame" responde: tua te carissima Thisbe
Nominat. Ecce randi, vultusque attolle iacentes."

Ad nomen Thisbes oculos iam morte gravatos

^P
Pyramus ecceit, visaque recondidit illa.

Exek a feltünőbb egyezések Ovidiussal, egyéb "
ként Gyöngyösi meglehetősen szabad átdol-
gozást nyújt. Rövidebb forrásánál, egyes
jeleneteket el is hagy, mint pl. art, hogy
a szerelmesek a háruk falán felfedezett
falrészén át közelik egymással forró érze-
meiket.

Már most az a kérdés, vajjon ismerte - e Gyöngyösi a névtelen 1628-iki széphiis-tóriáját?

Mivel forrása mindkettőnek Ovidius, így következőképen Gyöngyösi szövege és a széphiistoria között is találunk egyezéseket. De viszont ebből még nem következik az, hogy Gyöngyösi ismerte illetőleg felhasználta volna a széphiistoria szövegét is.

Erre vonatkozólag tehát semmi bizonyosat nem tudhatunk.

Mindenesetre kimondhatjuk azt, hogy bizonyos tekintetben a névtelen verselő Gyöngyösit határozottan felülmúlja. És ez pedig az, hogy a névtelen több helyet

vissz művébe, mint Gyöngyösi; ez nem vesz
részt a szerelmes pár örömeiben, fájdalom-
mában, mint amax. Gyöngyösi hangjából
hiányzik az a meleg szeretet, mellyel a
névtelen Tyrannus és Phyohe tragikus
sorvát kíséri. A névtelen nagy rész,
lehetőséggel tárja elénk az ifjú pár lel-
ki állapotát, melyet Gyöngyösi szintén mel-
loz. Épen így, ő a természet részvételt
sem vonja bele művébe, mint azt a
széphistoria szerzőjének méltatásával
hangvályoztam épen s érdemiül róttam fel.

Visszont Gyöngyösi pedig előadás tekni-
kájában sokkalja felül a névtelen verszer-
zőt; sőt e téren tulajdonképen nem is le-
het őt Gyöngyöséhez hasonlítani. Ennek

könnyed, folyékony előadása, stílusa s vers-
selese nagyon is fölötte áll amannak
dörögös sorai, igen gyors s rimelés
fölött; s tekintetben különben Gyöngyö-
sit egy kortársa sem érhette utól.
Igen ebben van Gyöngyösi nagy érdeme.

Emlétsere méltó, hogy Gyöngyösi
más műveiben is előfordul Pyramus
és Thisbe szomorú sorsa. Ugy látszik,
hogy a nekik tetso történeteket, ahol csak
alkalom kecsül reá, beleszövi műveibe.
Talán önkénytelenül is tolla alá csúsznak
ezek költeményeinek megírásakor.

A szerelmi történet^{et}et különösen
nagyon kedveli s igen gyakran szere-
pelnek nála: Paris és Helena, Theseus és

Arriadne, Jason és Medea, Demophon és
Phyllis s. t. b. És így Pyramus és Thisbe
is, - mint már említettem - kedvenc alak-
jai Gyongyösinék.

A Kemény Sáros emlékezetében
(II. VI. 34-37.) több szerelmi történet
elmondása után már Pyramus és
Thisbe történetét is előadja:

"Beljebb az erdőnek sötét árnyékában
Búskodik Pyramus egy nagy fa aljában,
Freski végtére törtét ágyékában
Tulajdon vérenek borúl bíborában.

Annak szerelmese, Thisbe is oda jár,
De szép Pyramusát halva találja már,
Reméltet örömet éri keserves kár
Hétéhez ő is több visszadást nem

Hanem csókot adván, elesett testének,
Sélemeli véres törít, édesének,
Sajgatási között akasztja melljének,
Alkalúti magát s véget ad életének.

Syöngyösi még más helyen is utal
reájuk így pl. Kemény S. I. V. ben 15 v. sz.

Thiobéról:

"Sír a jobbik részén kerestekedtségének,
Keserves személye bánatos Thiobének,
Tör hatotta szívét, vére foly sebének,
El-hanyatlott s vége vagyon életének."

A "Palinodia" 2. v. sz.-ban szintén Thiobéról szól:

"Vagy hogy a büs Thiobe Tyrannost sirattya,
Vérében fetrengő testét apolgattya,
Kiest éltét ő-is majdan el-fogyattya,
Igaz szeretetét azzal is mutattya."

Emlékre méltó még az a verses Pyramus-
történet, melyet a nagyenyedi tanuló ifjuság
számára írt, egy a magyar nyelvért
"lelkészülő", nagyenyedi magyar Társaság"
nak tagja. E társaság egy könyvet adott
ki 1792-ben, melynek teljes címe: "Próba,
mellyet anyai nyelve' tanulására tett a'
Nagy Enyeden tanuló ifjak között fel-
állott Magyar Társaság. Nyomtatott
a Társaság költségével. Kolozsvárott,
a reform. Kol. betűivel: 1792. esztendőben."
E könyvben több különféle kisebb költemény
van, ezeken kívül egy pár szindarab s kü-
lönféle verses történet foglal még helyet
e könyvben. Ezek között található:
A Pirámis, és Thiseé Prometheus történetek

le-írása egy Szabad Gondolkorás szerint."

A versíró röviden mondja el a Pyramus
mesét:

Az első 18 sor egy kis bevezetésnek
tekinthető. A verselő először is a "Redves
hold"-hoz szól, hogy veresse a szerelmese
ket fényével a találkára. Ezután pedig
a "Szerelmem rabjai"hoz szól: "Ah nem es
Rabjai! a' hiv Szerelmemnek, Ilike Tárgyai
vagytok sok veszedelemnek! Mészétek
távolról a' Szökevényeket, Mellyek késsen
várják a' Szökevényeket." (15-18 sor)

Ezzel inteni akar, hogy veszedelmeket
vejt magában a titkos szerelmem. Ezután
mondja el Pyramus és Thisbe már ismeretes
tragikus végü találkáját.

A nagyenyedi kollegiumban valószínűleg
Ovidiust is sokat olvassatták s az ő ka-
tása alatt foglalta versbe a Tyrannus tör-
ténétet a tanuló ifjak egyike; még pedig
"egy szabóval gondolkozás szerint". Errel
mintegy jelezni akarta a szerző, hogy ver-
se nem fordítás, hanem önállóan mondja
el a mesét. És valóban az eddig tárgyalt
verses Tyrannus történeteknél sokkal sze-
badabban adja elő e verses történet a szerel-
mesek sorsát.

Meg kellene nézni mindazt, h
miben áll ez a ráadás!

Amit ezen kis verses elbeszélésben ki-
emelhetünk, az elősorban stílusa és
előadása. Egyes helyek a költői stílusra
való nemri hajlandóságát és törekvését
árulják el a versirónak. Ez mutatkozik

Különösen Thise említésekor :

29 s - 34 s. :

" Ide jö a lából a' Természet keze,
Készíteni egy testes Angyalt igyekere.
Kit midön ki jönni a' Hold - alá láttak,
Mint - egy Isten - Asszonyt mindenek imádtak,
Kinek annyi szépség gyűlt völt ortájára,
Hogy a' természet - is bámult látására. "

Vagy más helyen a kesergő Thise-ről így szól:

(91 - 98 s) :

Itt látott az Hold egy hervadt virág szálát,
Melly eddig más virág szálak felett állott,
Végre fel - emelvén szemre néhez kéjját
Gyengén tekintti - meg szerelmének tréját.
'S mint hogy halva látta azt a' kit keresett,
Erzéketlenségre ismét vissza esett.

De bal'samit Vénus süvére úgy tölti
Az halál' álmából hogy ismét fel-költi."

A szerelmesek lelki állapotát is kör-
vetlenül tárja elénk; szinte magunk előtt
látjuk a rémülettől felkeltta vátt Thiseét,
midőn véreben fekvő kedvesét megpillant-
ja:

"Morgástól megfosztva, s egészen meghülve,
Láthatnád az Argyalt kintse mellett ülve.
Nyelve meghö'tödött, megsáttak szemei
Vér nélkül látszottak minden tetemei."

Érdekes, hogy a verselő a címen
kívül seholsem is "Pyramus" és "Thisee"
nevet, hanem mindenütt "Argyal"-nak
mondja a szerelmeseket. Különösen
Thiseére alkalmazza e kifejezést, kit

különben néhol „Simfa” nével is jelöl.

Előadásáról és verseléséről is jót mondhatunk. Előadása magyaros, könnyű, nyed, közvetlen, verselése díszesre való, tő; Tarsos rimű tizenkettősei oly könnyen gördülők, hogy szinte meglepnek bennünket. Általában véve azt mondhatjuk róla, hogy díszesetére válik a nagyenyedi magyar Tarsosig bármely tagjának annál is inkább, mert verses elbeszélése révén ismeretlenül is méltó helyet juttatunk számára Pyramus és Thisbe magyar feldolgozásai között.

A követhető forrásmunkákat használtam:

P. Ovidii Nasonis Carmina Lipsiae 1889.

Doanin : Littérature française.

Gröber : Grundriss der romanischen Philologie.

Ticknor : Geschichte der spanischen Littérature.

Goedecke : Grundriss der Geschichte der deutschen Littérature.

Historia egi Pyramus nevü ifiüröl és Thieberül. 1745.

Enyedi Gy: Gismunda és Giguardus réphistoriája.

Kolozsvár 1912.

Gyöngyösi J.: Charickia. Löse 1700.

Rupp Kornél: Ovidius és Gyöngyösi 1891.

Gyöngyösi J.: Összes költeményei. Bpest. 1921.

Próba, melyet angai nyelve tanulósára tett a nagy-
enyedi magy. Társaság, Kolozsvár 1792.

Roscher : Lexikon der griechischen und römischen Mythologie.
Leipzig 1893.

Heinrich G.: Pyramus és Thiebe, Bp. 1911.

Strany J.: Shakespearé fordításai.